

Az egyenesszárnyú-gyűjtemény gyarapodása 2015-ben: Nagy Barnabás gyűjteménye

NAGY Barnabás

Magyar Természettudományi Múzeum, Állattár, 1088 Budapest, Baross utca 13.

E-mail: nagy.barnabas@nhmus.hu

Összefoglalás – A Magyar Tudományos Akadémia Növényvédelmi Kutatóintézetéből ajándékozás révén a Magyar Természettudományi Múzeum Állattárába került Nagy Barnabás gyűjteménye. Az anyag egyenesszárnyúak, kisebb részben rokon rendek példányait tartalmazza, melyeket zömében a szerző gyűjtött 1950 és 2014 között, elsősorban a Kárpát-medence területén és a Mediterráneumban, kisebb részben Észak-Amerikában, Ázsiában, Észak-Afrikában és Európa más területein. A gyűjteményben felpreparált egyenesszárnyúakon kívül formalinos, alkoholos és száraz fiolázott példányok is találhatóak. A gyűjtemény jelentőségét növeli, hogy a múzeum Orthoptera-anyaga 1956-ban nagyrészt elpusztult. A gyűjtéseket évenkénti gyűjtési naplók is kiegészítik.

Kulcsszavak – gyűjtési naplók, múzeumi gyarapodás, Orthoptera

BEVEZETÉS

A Magyar Természettudományi Múzeum (MTM) Állattárának Baross utcai épületét súlyos károk érték az 56-os forradalom alatt. Belövések következtében különösen a hulló és kétéltű gyűjtemény alkoholos anyaga táplálta „látványosan” a tűzvészt. Arról kevesebb szó esik, hogy ugyanakkor az egyenesszárnyú (Orthoptera) és kapcsolódó gyűjteményeket is pótolhatatlan veszteség érte.

Később külföldi múzeumok ajándékozásának köszönhetően jelentős anyagokat kapott az Állattár Orthoptera gyűjteménye is, ezek nagy része természetesen külföldről, sőt más földrészekről származott, így nem pótolhatta az elpusztult anyagot. Nagy Barnabás gyűjteménye 2015-ben az Állattárba kerülve jelentős mértékben hozzájárult a Kárpát-medencei gyűjtemény-rész pótlásához, hasonlóan a korábban ugyancsak az Állattárba került Ujhelyi Sándor magyarországi, valamint Kis Béla erdélyi gyűjtéseihez.

A történeti hűség kedvéért és egyben ezzel az anyaggal a későbbiekben dolgozni óhajtók tájékoztatására röviden összefoglaljuk a Nagy Barnabás-féle gyűjtemény fontosabb jellemzőit.

A GYŰJTEMÉNY LÉTESÍTÉSE ÉS FEJLESZTÉSE

A címben megjelölt Orthoptera-gyűjteményt 1950-től fokozatosan alakítottam ki és folyamatosan gyarapítottam a Növényvédelmi Kutatóintézet (NKI) Állattani Osztálya keretében. A gyűjtemény a Földművelésügyi Minisztériumhoz, majd később a Magyar Tudományos Akadémiához, 2015-ben pedig ajándékozás révén a Magyar Természettudományi Múzeum Állatárába került (1. ábra). A gyűjtemény létesítése jobbra szabadságom, munkaszüneti napok és „túlóráim” terhére történt, mivel az intézeti tervek az évtizedek során csak mintegy 3-4 évente tartalmaztak Orthoptera tárgyú, (vagy kapcsolódó) kutatási témát. A gyűjtemény-építés anyagi alapjait (rovarszekrények, gyűjtő felszerelés) és elhelyezését – a szakmai kívánalmaknak és szabványoknak részben megfelelően – az NKI folyamatosan biztosította.

1. ábra. Nagy Barnabás gyűjteménye a Magyar Természettudományi Múzeumban. A) Gyűjteményi szekrény tájak szerint rendezett anyaggal. B) A kiemelkedően gazdag Kárpát-medencéből származó tarsza (*Isophya*) anyag. C) Rovardoboz Bükk-hegységi gyűjtésekkel az 1960–70-es évekből

Fig. 1. Collection of Barnabás Nagy in the Hungarian Natural History Museum. A) Cabinet with material settled by geographical regions. B) Outstanding *Isophya* material from the Carpathian Basin. C) Insect box with collectings in the Bükk Mountain from the 1960's and 1970's

A gyűjtemény létesítését (gyűjtés, preparálás) 80–90%-ban magam végeztem, esetenként alkalmi asszisztensek mellett főként Schvenk Mária (később Hornokné), Kinál Ferenc, Puskás Gellért, Szalay-Marzsó László és Szövényi Gergely járultak hozzá a gyűjtemény gyarapításához és gondozásához. Jelentős romániai (erdélyi), valamint kisázsiai anyaggal egészítették ki a gyűjteményt Kis Béla illetve Rozner István adományai is. A gyűjtemény részét képezi a korábban az NKI madártani részlegében tevékenykedő Szijj József néhány rovardoboznyi Orthoptera-gyűjteménye is.

A GYŰJTEMÉNY RENDSZERTANI LEFEDETTSÉGE, MEGOSZLÁSA

Az Orthoptera renden belül a Tettigonioidea, Grylloidea és Acridoidea öregcsaládokba tartozó példányok együttesen a gyűjtemény mintegy 90%-át teszik ki (ezen belül 5–7%-ra tehető a fiatalabb fejlődési stádiumokban begyűjtött és kinevelt példányok mennyisége). Egyéb orthopteroid (Blattodea, Mantodea, Phasmodea, Dermaptera rendekbe sorolt) rovarok mintegy 10%-nyi mennyiséget képviselnek.

A GYŰJTÉSEK TERÜLETI MEGOSZLÁSA

A gyűjteményi anyag területi megoszlása igen változatos. Magyarországi kb. 75%, egyéb Kárpát-medencei 15%, további európai, főleg Dél-európai 7%, más földrészekről (Ázsia, É-Amerika, É-Afrika), többnyire ugyancsak saját gyűjtésből származó példányok mennyisége 3%-ra becsülhető. A magyarországi anyagban a nagytájak arányosan képviseltek, azonban ezeken belül kiemelkedő a Magyar Középhegységéből (elsősorban a Budai-hegységéből, a Pilis–Visegrádi-hegységéből, a Vértesből), továbbá a Duna-Tisza-közéről és a Tiszántúlról származó anyag.

A GYŰJTEMÉNY MÉRETE, JELLEGE

A gyűjtemény nagyságára vonatkozó teljesebb felmérés még várat magára. A jelenlegi 9 rovarszekrényben, 220 db szabvány méretű dobozban 37 400 orthopteroid rovarpéldány van (Puskás Gellért 2013. áprilisi felmérése alapján). Részben speciális vizsgálatokra elkülönített, kisebb, vegyes nagyságú és minőségű dobozban (kb. 85 db) több ezer feltűzött, illetve preparált, és kb. 2000 száraz, preparálatlan példány található. Folyadékos (formalin, alkohol) fiolákban további kb. 10–12 000 példány található.

A gyűjtemény főleg Orthoptera-faunisztikai, biológiai, ökológiai tanulmányok háttéréül szolgál és túlnyomóan a Kárpát-medence fajait öleli fel, jelentős hangsúlyt fektetve a magyarországi gazdasági kártevő Orthoptera-fajokra is.

A gyűjtemény részét képezik továbbá a Blattodea, Mantodea, Dermaptera rendekbe tartozó példányok is, amely rendeket korábban „Orthopteroid” összefoglaló név alatt általában együttesen kezelték az Orthoptera renddel.

JELLENLEGI ELRENDEZÉSE, ÁLLAPOTA

Az Orthoptera-gyűjtemény 1950–1970 között a NKI Herman Ottó utcai épületében (Budapest II. kerület), majd (2015-ig) a NKI Julianna-majori telepén (Nagykovácsi, Ady-liget), 2015-től a MTM Állattárában (Kisebb rovarrendek gyűjteménye, Baross u. 13.) kapott helyet.

A preparált anyag a behatóbb vizsgálatra elkülönített kisebb rendszertani egységeken (*Myrmecophilus*, *Saga*, *Isophya*, Blattodea, Dermaptera) kívül tájegységként (pl. Budai-hegység, Pilis, Mátra, Dunántúli-középhegység stb.), míg a külföldi anyag országokként van csoportosítva.

A gyűjtemény végleges cédulázása még befejezetlen, illetve részben provizórikus. A cédulázás folytatása, illetve befejezése a gyűjtési naplók alapján folyamatban van és további jelentős munkát igényel.

A korábbi, esetenként nem kielégítő gyűjtemény-gondozás miatt a gyűjtemény kb. 2–3%-ban erősen, 4–5%-ban gyengén károsodott (fertőzött, rágott). A fertőzöttséget 2014 januárjában a gyűjtemény teljes ciános fertőtlenítésével megszüntették és az Állattárba már a fertőtlenített anyag került. A gyűjtemény két költöztetése – mint általában a feltűzött nagyobb termetű rovarok esetében – további kismértékű károsodással is járt.

A GYŰJTEMÉNY ESZMEI ÉRTÉKE

A fentiekben áttekintően ismertetett Orthoptera-gyűjtemény önmagában való értékén túl felértékelődik annak következtében, hogy az MTM egyes gyűjteményeinek 1956-os részleges pusztulása, károsodása e csoportot súlyosan érintette.

A gyűjtemény eddig is alapul szolgált különböző faunisztikai, állatföldrajzi, természetvédelmi, növényvédelmi és biológiai tanulmányokhoz, amelyeket – részben társszerzőkkel – készítettem. Ezen cikkek, tanulmányok csoportosított jegyzéke Puskás Gellért kéziratosszállításában, a gyűjtőnaplók mellékleteként, hozzáférhető.

* * *

Acquisitions of the Orthoptera collection in 2015: the collection of Barnabás Nagy

Barnabás NAGY

*Department of Zoology, Hungarian Natural History Museum,
Baross utca 13, H-1088 Budapest, Hungary. E-mail: nagy.barnabas@nhmus.hu*

Abstract – By means of donation, the collection of Barnabás Nagy was transmitted to the Natural History Museum from the Plant Protection Institute of the Hungarian Academy of Sciences. The material contains orthopterans and representatives of some related orders which were mostly collected by the author between 1950 and 2014, in the Carpathian Basin, in the Mediterranean and to a lesser extent, in North America, in Asia, in North Africa and at some European localities. Apart from the prepared orthopterans, the collection also contains specimens in formalin, in alcohol and stored in a dried condition in vials. The collection is all the more important as most of the Orthoptera material of the Museum was lost in the fire of 1956. The new acquisition is also documented by annual collecting books.

Key words – Orthoptera, museum acquisitions, collecting books

INTRODUCTION

During the revolution of 1956, the building of the Hungarian Natural History Museum suffered serious losses. Following the bomb damage, the alcohol content of the amphibian and reptile collections flared up the fire and other collections were also irreversibly damaged, like the Orthoptera and related insect collections.

The Orthoptera collection of the Department of Zoology also received valuable donations from foreign museums after the catastrophe, but these mostly originated from outside of Hungary (many of them from other continents), so these donations could by no means replace the original material. The collection of Barnabás Nagy, transmitted to the HNHM in 2015, greatly contributed to the replacement of the material from the Carpathian Basin, just like the collections of Sándor Ujhelyi (from Hungarian localities) and Béla Kis (from Transsylvanian localities).

For historical fidelity, and for those who wish to work with this collection later on, I summarize the main attributes of the Nagy collection.

ESTABLISHING AND DEVELOPING THE COLLECTION

I have been developing my Orthoptera collection gradually from 1950 onwards, within the framework provided by the Zoological Department of the Plant

Protection Institute (NKI). The collection belonged first to the Ministry of Agriculture and later on to the Hungarian Academy of Sciences, from where it was transmitted to the Hungarian Natural History Museum by donation in 2015 (Fig. 1.). The foundations of the collection were laid down during my days off, free time and overtime as the institutional agenda only listed research topics related to orthopterans every 3 or 4 years over the decades. The material background for the development of the collection (storage cabinets and collecting equipment partly meeting the standards and professional requirements) were provided by the NKI.

Processing and maintenance (collecting, preparation) was carried out in 80–90% by myself, and beside the help from temporary assistants mainly Mária Schvenk, Ferenc Kinál, Gellért Puskás, László Szalay-Marzsó and Gergely Szövényi contributed to the enrichment and the maintenance of the collection. The donations of Béla Kis (material from Transsylvania) and István Rozner (material from Asia Minor) meant significant additions to the collection. A few boxes filled with orthopterans by József Szijj working at the Ornithological Section of the NKI at the time, are also part of this collection.

SYSTEMATIC COVERAGE OF THE COLLECTION AND ITS DIVISIONS

Within the order Orthoptera, specimens belonging to the superfamilies Tettigonoidea, Grylloidea and Acridoidea make up about 90% of the collection (within which specimens collected in the early stages of their life cycle and then reared in the lab make up 5–7%). Other orthopteroid insects (belonging to the Blattodea, Mantodea, Phasmodea, Dermaptera orders) make up the remaining 10%.

GEOGRAPHICAL DISTRIBUTION OF COLLECTING LOCALITIES

The material originates from diverse locations. About 75% of it was collected within Hungary, 15% from other localities within the Carpathian Basin, 7% comes from other European – mostly Southern European – locations, and other continents (Asia, North America, North Africa) are represented in 3%, these also had been collected mostly by the author. Within the Hungarian material, the regions are represented by quasi equal amounts of specimens but the material originating from the Hungarian Mountain Range (primarily from the Buda Mts., the Pilis–Visegrád Mts. and the Vértes), as well as from the Great Hungarian Plain amounts to more than other regions.

SIZE AND CHARACTER OF THE COLLECTION

The collection still awaits a more detailed examination as for its total size. Currently, 220 standard boxes with 37,400 specimens of orthopteroid insects fill 9 insect cabinets (according to the assessment of Gellért Puskás made in April 2013). There are several thousand pinned or prepared specimens in various types of boxes (about 85) kept separately for specific examination as well as about 2,000 dried unprepared specimens. In formalin or alcohol a further 10–12,000 specimens are kept in vials.

The collection is appropriate as a background for faunistic, biological or ecological studies and it mostly represents the Orthoptera fauna of the Carpathian Basin, with a special emphasis on agricultural pests within Hungary. Specimens belonging to the Blattodea, Mantodea, Dermaptera orders (earlier called Orthopteroids in a collective manner and often managed along with the order Orthoptera) are also part of this collection.

CURRENT ARRANGEMENT AND CONDITION OF THE COLLECTION

The Orthoptera collection used to be housed in the NKI building on Herman Ottó Street (Budapest, 2nd district) between 1950 and 1970, and then (until 2015) at the NKI site at the Julianna-major (Nagykovácsi, Ady-liget). From 2015 onwards, it is housed in the Department of Zoology of the HNHM (Collection of smaller insect orders, Budapest, 13 Baross Str.).

The prepared materials are organized according to lower taxonomic categories (*Myrmecophilus*, *Saga*, *Isophya*, Blattodea, Dermaptera) for the purposes of specific examination. Apart from this, geographical regions (such as the Buda Mts., the Pilis, the Mátra, the Transdanubian Mountain Range) are also sorted accordingly while the material from abroad is categorized by country.

Final labelling of the collection has not been completed yet. Continuation of this process and its completion based on the collection books is ongoing but represent a significant amount of work.

Due to occasional failures and shortcomings in the maintenance of the collection, about 2–3% of it is seriously damaged, while a further 4–5% it suffered slight damages (infected or gnawed). Infestation was terminated in January 2014 by applying cyanide disinfectant and thus it was already sterilized by the time it was transmitted to the Department of Zoology. The two removals of the collection also caused slight damages, mostly to large sized, pinned insects, as it is usual.

THEORETICAL VALUE OF THE COLLECTION

On top of what it is worth for the specimens it contains, the Orthoptera collection gains even more value when considering the losses to the collections of the HNHM during the 1956 conflagration.

The collection has so far served as a basis of various faunistic, biogeographical, conservation, plant protection and biology oriented studies that I wrote occasionally together with co-authors. The assorted listing of these papers is now available as a manuscript thanks to Gellért Puskás and is attached as an annex to the collection books.